

NINA • NIKU

FAKTA

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen miljøvernforskning. Stiftelsen har ca. 210 ansatte (1994) og omfatter NINA - Norsk institutt for Naturforskning og NIKU - Norsk institutt for kulturminneforskning. FAKTA-ark gir populariserte sammendrag av publikasjoner fra stiftelsen.

Nr. 15 — 1996

Rein的角度 i Rondane gjennom årtusener

FOR KANSKJE tusener av år siden utvidet våre forfedre etter hvert sine fangstområder for rein til der hvor de store, årvisse passasjene fant sted. Grimsdalen har vært det viktigste stedet nord i Rondane. Der ligger massefangstanlegget på Einsethø, og dessuten ved Talleråskvea, der vi har fått dateringer som gir oss de siste årenes bruk fra ca. år 1000 til 1200-1300.

Trekkveier som i dag Men, hvor mange tusen år før dette har anleggene vært i bruk samme sted? Det er henimot 8000 år og velge mellom. En uendelighet av tid etter våre begreper. Reinens trekkveier og vaner kan ha vært de samme også i denne fjerne fortid.

Ved Kringlene har det helt frem mot vår tid vært en meget brukt kalvingsplass mellom Storkringla og Styggehø, hvor det var et viktig felt for vårbeite for reinen.

Godt fangstområde

Vest i Gravhø og mot Storvatnet har de mange områdene med ur, som har vekslet med gode beiter,

gitt et godt fangstområde. Her ligger det dessuten mange bogestiller og et viktig massefangstanlegg.

I Dørålen er det mange spredte fangstanlegg, og ved Dørålsvatnet har det vært helt stengt i perioder av året. I Verkildalsbotn ligger det et viktig massefangstanlegg, og bogestillene i Langholet er antakelig enda eldre.

De største anleggene

Utover mot Indre- og Fremre Bråkdalshø ligger de største anleggene av fangstgraver, som kan ha tatt mange dyr under reinens sørtrekk utpå høsten. Anlegget ved Dahleranden har vært viktig i denne sammenheng, og antagelig bogestillene foran Kaldbekkbøtn. Hele Store Ula har stengt en hovedferdsel mot sør og nord, og her er mange dyr tatt fremover mot nyere tid, men hvor langt tilbake?

Trekkvei og kalvingsplass

Vi må også nevne bogestillene ved Søndre Høvringsvatnet og alle gravene på Formokampen.

(Forts. side 2)

NINA•NIKU har utgitt konservator Edvard K. Barths enestående data om våre forfedres villreinfangst i Rondane-området.

Reinen kommer til Norge

REINEN har antagelig hatt forskjellige passasjer for sin innvandring til våre fjellområder etter istiden. Våre høyfjell, som f.eks. Hardangenvidda, ble isfrie for minst 9000 år siden, men lenge før, for ca. 12 700 til 12 200 år siden, er det konstatert at rein har hatt tilhold på øyer på Vestlandet. Til kystområdene er det høyst sannsynlig at reinen kom fra Danmark og/eller De britiske øyer over Nordsjølandet.

MOT SLUTTEN av istiden var Norskerenna det eneste havstykket som reinen hadde problemer med å passere.

Dette relativt smale havområdet kan ha vært delvis tilfrosset om vinteren, og enkelte rein fra De britiske øyer kan ha kommet seg over.

VI MÅ KUNNE regne med at for minst 10 000 år siden ble deler av våre fjell så pass isfrie at rein og andre arktiske dyrearter kunne invadere fra Vestlandskysten og eventuelt via Danmark og Sør-Sverige. Så snart vegetasjonen fikk fotfeste, kom trolig menneskene i kjølvannet til reinen. De slo seg til langs kysten og i fjordene, men dro også til fjells. De var

vant til å ha reinen som byttedyr og lærte seg snart hvor den hadde sine vanligste trekk.

REINEN fant seg fort til rette i fjellområdene. Dette flokkdyret, som foretrakk tundraen og høyfjellet, lokket menneskene med seg dit. Der kunne reinflokkene lett bli sett, deres beitevaner og trekkveier ble relativt lett iaktatt, og bogestiller kunne anlegges, hvor flere skyttere kunne samarbeide. Dyregraver kom antagelig mer og mer i bruk på et senere tidspunkt.

Reinfangst...

(Forts. fra side 1)

Men i forbindelse med årstidsflyttinger må vi heller over til Digerronden, Langglupen, Bjørnhollia og Illmandalen, hvor et årvisst trekk fortsatte helt frem mot vår tid. Helt til etter krigen var det en viktig kalvingsplass innover myrene mellom Høgeloftet og Mjølraakhaugan.

Viktig vårbeite

Et viktig vårbeite var det nord for Veslelegeret og innover Musvoldalen. I løpet av 1950-60-årene flyttet denne kalvingsplassen nordover til Dørålen, og fra ca. 1975 ble den lagt helt inn i Verkildsdalen og oppover i Løyftet. Det er symptomatisk at Løyftet er det viktigste området for kalkbergarter i hele Midt-Rondane. Enda mer kalk blir det nordover i Gravhø og mot Grimsdalen.

Faste trekkveier

Vår og høst har Bløyvangen og Vuludalen utvilsomt vært viktige fangstområder. Dyrene fulgte sine naturlige trekkveier. Råkene ble tydelig markert i terrenget, og menneskenes virksomhet syntes ikke å forstyrre trekket.

Dyrenes veilei var gjennom tidene så konkret at fangstfolkene kunne operere ut fra at dyrene fulgte faste råk og vadesteder. Når dyrene passerte Snødøla, ble mange av dem tatt spesielt i de to sammenhengende dyregravrekkene der, og muligens også når de skulle over Saukampen.

Tråkkene radert ut

I dag er det ene tråkket etter det andre radert ut. Det er sjokkerende hvordan det i vår egen tid, i løpet av de siste 30-40 år, er dukket opp nye eller utbedrede helårsveier, og forskjellen på den gamle traséen er enorm.

Snødøla er det beste eksemplet. Reinen vil utvilsomt betenke seg lenge før den passerer det svære veianlegget.

Vegvesenets «bragd»

Kontrasten mot den nesten usynlige rideveien Ringebu-Sollia er kolossal. Vegvesenet gjorde sin store bragd da de i 1991-92 uten videre dekket den gamle rideveien, der hvor den sto meget markant med utsikt mot Muen. Bredden av det nye anlegget med sin svære steinfylling er blitt ca. 50 meter. Her ligger rideveien under de nederste 5-10 metrene av fylningen.

Denne graven i vestre del av Gravhø er en av de få gravene i Rondane som har ligget uforandret i 800-900 år. Steinene i kortveggen er taklagt med «omvendte trappetrinn», så dyret ikke kunne få spenntak. Nederst har endeveggene høye, glatte heller. Foto: EDVARD K. BARTH.

Dyregraver og fangstgroper

DYREGRAVER, eller fangstgraver, er murte, rektangelformede graver, gjerne med steinsatte, lave ledegjerder i ruseform. Disse kan ved senere jorddannelse ha blitt mer eller mindre overgrodd.

Fangstgroper, eller jordgroper, er i dag sirkelformede eller ovale groper i jord, der det opprinnelig har vært en rektangelformet trekonstruksjon, som må ha råtnet vekk. Her vil vi ofte finne mer eller mindre betydelige rester av en oppkastet jordvoll, som ligger omkring gropen.

Fangstgroper for rein er i dag ikke mer enn 3-4 m i diameter og ca. 1 m dype. Det kan ha stått et sperregjerde fra grav til grav, som kan ha vært stående skog eller muligens en form for «hafelle» (gjerde).

Bygging av dyregrav

Når en dyregrav skulle bygges, måtte først flere kubikkmeter stein og grus måkes opp fra underlaget ned til minst to meters dyp.

Ut fra de fire hjørnene på graven ble det oppå bakken lagt rekker med stein på ca. 20-30 cm høyde som sammenhengende gjerder. De ledet reinen inn i en ruse som gikk mot gravens kortsider. Det er restene av disse ledegjerdene som er lettest å få øye på i dag.

En kan undre seg over at reinen kunne

ta hensyn til så lave hindringer. Skremt rein vil aldri ense slike lave gjerder. Forutsetningen er at dyrene går fredelig og beiter, og deres naturlige trakk førte dem ofte beint mot en grav.

Ura naturlig hindring

Den var dekket med tynne trespiler som bar et kamuflasjelag av lyng og lav. Da ville dyret langsomt beite langs ledegjerdet og ikke krysse dette, men fortsette til slutten av rusen. Hvis graven ble lagt i en typisk trekkvei, et fjellpass eller en smal passasje langs et vann, ville det by på fordeler. De mange urene i Rondane er blitt nyttiggjort ved plasseringen av de fleste fangstgravene. Ura danner en naturlig hindring, og ledegjerdene er da trukket bort til kanten av ura.

De stiene som reinen har tråkket gjennom tusener av år, har dyrene brukt helt frem imot vår tid. Villreinen har neppe forandret sine vaner i vesentlig grad gjennom de tusener av år vi har hatt den i våre fjell. Så sant menneskene ikke griper forstyrrende inn i naturen, følger dyrene de samme trekkveiene som før, og de gamle fangstplassene faller derfor naturlig inn i landskapsbildet også i dag.

Våre tamme beitedyr har gjerne overtatt disse stiene, og fremfor alt i ett område har Den Norske Turistforening tatt i bruk mange av de gamle dyrestiene, som

Konservator Edvard K. Barth

Zoologen Edvard K. Barth (1913-1996) var konservator ved Zoologisk Museum på Tøyen, med spesielt ansvar for fuglesamlingen. Etter krigsåret i Stockholm, der han traff sin kone Sonja, bodde han i åtte

år i egen hytte ved Nessetsetra i Sollia, 970 m. o.h., sammen med Sonja. Her vaktet hans interesse for de kulturhistoriske aspektene knyttet til fangstanleggene i Rondane.

Stoffet er hentet fra

Edvard K. Barth:

«Fangstanlegg for rein, gammel virksomhet og tradisjon i Rondane».

Utgitt av NINA•NIKU

Barths store skriftlige produksjon har en betydelig spennvidde og avslører et ekte engasjement for norsk natur og betydningen av en bærekraftig forvaltning av vår fauna.